

Lärarnas Riksförbund LR

Författare:

Sven Salin

Lärarnas Riksförbund har sina rötter i Svenska Lärarsällskapet, som bildades i Stockholm 1884. 1912 ändrades organisationen namn till Läroverkslärarnas Riksförbund. Femtiotalets skolreformer ledde till att läroverken avskaffades, och grundskolan, fackskolan och gymnasiet infördes. Organisationen bytte därför 1964 namn till Lärarnas Riksförbund (LR). Lärarnas Riskförbund hade fram till 1970-talets slut en mer federativ karaktär. Grundidén var att alla lärare och rektorer som var verksamma i läroverken skulle finnas i federationen. Ämnesföreningarna var delar av Lärarnas Riksförbund eller dess föregångare och såg som en av sina uppgifter att förse skolan med bra läromedel. För bokutgivningen hade LR ett bokförlag som även gav ut tidningen Skolvärlden och dess föregångare Tidning för Sveriges Läroverk.

Föregångare till LR

Redan 1849 inleddes den långa raden av allmänna svenska lärarmöten efter bl.a. tysk förebild. Man diskuterade både yrkesfrågor, löner, arbetstider och arbetsförhållanden. Mötena mynnade ofta ut i resolutioner och petitioner, som framfördes till ecklesiastikdepartementet och riksdagen – dock utan större framgång. Detta bidrog till att krav allt oftare framfördes på att lärarna skulle bilda en fastare organisation.

Sveriges Allmänna Folkskolläraryörening (SAF) bildades 1880, och fyra år senare 1884 bildades Svenska Lärarsällskapet för de statliga läroverkens rektorer, lektorer och adjunkter. Redan tidigare hade det bildats lokala pedagogiska föreningar eller lärarsällskap bl.a. i Lund, Karlstad, Halmstad, Göteborg och Stockholm. Det var dessa som 1884 slog sig samman och bildade Svenska Lärarsällskapet för att bättre kunna tillvara lärarnas intressen.

Svenska Lärarsällskapet verkade mellan 1884 och 1913. Lokala lärarföreningar bildades på ett stort antal orter med statliga läroverk. På Lärarsällskapets dagordning stod både allmänna frågor såsom läroverkens organisation, ämnen och timtal, lärarutbildning etc. och fackliga frågor såsom löner och arbetstider. Rekryteringen av medlemmar gick emellertid trögt. Endast en tredjedel av de ca 1 200 lärarna vid de allmänna läroverken hade anslutit sig. Krav restes därför allt oftare på att sammankalla en lärarriksdag och bilda ett riksförbund för lärare.

Kollegiet vid Norra Real

För att öka rekryteringen till Lärarsällskapet och göra förbundet mer slagkraftigt borde stadgarna och organisationen ändras. En kommitté fick därför i uppdrag att utarbeta förslag till nya stadgar och en ny organisation att presenteras på Sällskapets möte i Norrköping 1912. Efter sedvanlig remissbehandling och en omfattande diskussion kunde de nya stadgarna och den nya organisationen fastställas vid ett konstituerande möte i Stockholm i mars 1913. Svenska Lärarsällskapet bytte namn till Läroverkslärarnas Riksförbund.

Läroverkslärarnas Riksförbund

Läroverkslärarnas löner kom att dominera förbundets verksamhet under de första åren, ja i princip under hela 1920-talet. Förbundet nådde knappast några större framgångar på grund av världskrig och svåra ekonomiska förhållanden. Förbundet övertog 1920 Tidning för Sveriges Läroverk, som hade startats på privat initiativ av några lärare i Karlstad. Förbundet fick därmed ett viktigt opinionsbildande organ. Under 1920-talet diskuterades också en rad stadgeförändringar för att bredda rekryteringen av medlemmar även till lärare vid kommunala mellanskolor, realskolor och tekniska läroverk. En rekryteringskampanj blev också ganska framgångsrik. År 1929 hade förbundet 1 395 medlemmar, vilket utgjorde ca 70 procent av lärarna vid de statliga läroverken.

Läroverkslärarnes Riksförbunds deputerade 1927

Under 1930- och 40-talen diskuterades vid flera tillfällen riksförbundets organisation och förhållandet till andra lärarorganisationer. Vid flera deputerademöten höjdes röster för att Läroverkslärarnas Riksförbund skulle öppnas för fler lärarkategorier än de statligt anställda, bl.a. för de kommunala mellanskolornas och flickskolornas lärare. Förslag framfördes, att riksförbundet skulle omorganiseras till ett "Högre skolors lärarförbund".

Efter arbete i en organisationskommitté och sedvanligt remissförfarande kunde en ny stadga klubbas i maj 1949. Förbundet öppnades därmed även för andra lärarkategorier än de statligt anställda. Allmänna Adjunktsföreningen, Lektorernas Förening och Sveriges Yngre Läroverkslärarens förening (SYL) bildade sektioner inom Läroverkslärarnas Riksförbund. Överläggningar fördes också med de praktiska mellanskolornas och högre folkskolornas lärare, vilket resulterade i att dessa blev medlemmar i förbundet.

En annan viktig diskussion som fördes gällde övningslärarnas fackliga hemvist. Skulle lärarna i gymnastik, musik och teckning ansluta sig till det nybildade Svenska Facklärarförbundet inom TCO eller till Läroverkslärarnas Riksförbund? Så småningom anslöt sig de olika föreningarna för övningslärarna till Läroverkslärarnas Riksförbund, Svenska Teckningslärarsällskapet först 1964.

I slutet av 1940-talet fick förbundet sina första tjänster, en ombudsman och ett pressombud, och förbundet beslöt inrätta ett centralt kansli i Stockholm. Mötet 1950 ägnade stor uppmärksamhet åt kansliets organisation. Som förbundets första kanslichef anställdes 1951 Bertil Lidgard, en tingsmeriterad jurist och inte en förtroendeman med lärarbakgrund. Samtidigt anställdes Karl-Erik Skog som ombudsman på en halvtidstjänst, och Bernhard Tarschys utsågs till pressombudsman.

Lärarnas Riksförbund (LR)

Under 1940- och 50-talen pågick viktiga utredningar om det svenska skolsystemet. Striden om bottenskolan och parallellskolsystemet var tidvis hätsk. Efter ett långt utredningsarbete, en omfattande remissomgång och häftiga diskussioner fattade riksdagen 1950 ett principbeslut om försöksverksamhet med en obligatorisk nioårig

enhetsskola. Det rådde relativt stor enighet om att årskurserna 1 – 6 skulle hållas samman, att årskurs 9 skulle delas upp i olika linjer. Den stora diskussionen kom att gälla hur årskurserna 7 – 8 skulle organiseras. LR tillstyrkte försöksverksamheten under förutsättning att realskolan skulle finnas kvar som en parallell och ett alternativ till enhetsskolan och att försöksverksamheten skulle utvisa hur årskurserna 7 – 8 skulle organiseras. Det krävdes därför också enligt LR:s uppfattning en grundlig utvärdering av försöksverksamheten.

Trots att utvärderingen av försöksverksamheten med enhetsskolan visade på stora brister, fortskred den politiska processen mot ett införande av en nioårig enhetsskola. Enhetsskolan hade inte heller de bästa förutsättningarna för att lyckas. Många lärare var obehöriga, flera elever övergick från enhetsskolan till realskolan, som ju fortfarande var en urvalsskola. Riksdagen fattade därför redan i mitten av 1950-talet viktiga beslut, som i princip bäddade för en nioårig enhetsskola, bl.a. följande:

- Fyra och femåriga realskolor fick inte längre inrättas utan skulle ersättas av treårig.
- Riksdagen fattade ett principbeslut om att den pågående försöksverksamheten skulle utmynna i en obligatorisk, organisatoriskt sammanhållen nioårig skola.
- En utredning skulle sammanfatta erfarenheterna från försöksverksamheten i en rapport, som kunde ligga till grund för ett riksdagsbeslut.
- I Visby kom alla riksdagspartier 1960 överens om en kompromiss om den sammanhållna nioåriga skolan. Kompromissen innebar i huvudsak följande:
- Eleverna hålls organisatoriskt samman till och med årskurs 8 och undervisas tillsammans i alla gemensamma ämnen.
- I årskurs 7 och 8 införs vissa tillvalskombinationer, som förbereder för linjeval i åk 9.
- Årskurs 9 delas upp i fem olika linjer, förutom 9g och 9y även humanistisk, teknisk-merkantil och social linje.

Denna kompromiss låg sedan till grund för regeringens proposition 1962 och riksdagens beslut om införandet av grundskolan och Lgr 62. Därmed avskaffades i princip realskolan och begreppet läroverk mönstrades ut ur skollagen.

Dessa förändringar av skolorganisationen ledde till att Läroverkslärarnas Riksförbund också måste ompröva både sin rekrytering, sin organisation och sitt namn. Förbundets stadga och organisation diskuterades vid flera deputerademöten i slutet av 50-talet och början av 60-talet. Den 1 januari 1963 bytte Tidning för Sveriges Läroverk namn till Skolvärlden. På deputerademöte i november 1964 beslöts att förbundet skulle byta namn till Lärarnas Riksförbund (LR). Förbundet beslöt att även rekrytera de vidareutbildade folkskollärare, som kom att undervisa på grundskolans högstadium med titeln ämneslärare. Yrkesvalslärarna ersattes på grundskolan av studie- och yrkesvägledare (syokonsulenter, syofunktionärer) LR beslöt att organisera även dessa, och de bildade en egen intresseförening inom LR. Den nya lärarutbildningen, som

infördes 1988, medförde att förbundet senare beslöt att – förutom 4 – 9-lärare – även rekrytera 1 – 7-lärare och så småningom även klasslärare.

I samband med att LR firade sitt femtioårsjubileum 1963 anordnades också den första Skolveckan, som kom att bli ett årligt evenemang under många år. Skolveckan ersattes så småningom av SkolTema och Kunskapsdagen och andra arrangemang som Utbildningsakademin anordnade för att skapa opinion för att öka resurserna till skolan och höja kvaliteten.

LR och gymnasiet

Genom införandet av den nioåriga obligatoriska grundskolan blev det också nödvändigt att reformera gymnasiet. Treåriga försöksgymnasier hade redan 1953 startat i några kommuner, och en allmän linje hade införts vid sidan av latin- och reallinjen. Samtidigt med beslutet om grundskolan 1962 tog riksdagen också beslut om tvååriga gymnasiala studievägar vid sidan av de treåriga. Så skapades fackskolorna. Vid sidan av dessa båda skolformer, gymnasiet och fackskolan fortsatte de kommunala yrkesskolorna sin verksamhet.

Under 1960-talet arbetade tre utredningar med de olika skolformerna, gymnasieutredningen, fackskoleutredningen och yrkesutbildningsberedningen. Gymnasieutredningen och Yrkesutbildningsberedningen behandlade också vuxenutbildningen. Efter att utredningarna presenterat sina betänkanden och sedvanlig remissbehandling skett, presenterade regeringen 1968 sin proposition om en integrerad gymnasial utbildning, som senare fick namnet gymnasieskola. Den bestod av treåriga teoretiska linjer – den tekniska kunde dock vara fyraårig – , tvååriga teoretiska linjer (social, ekonomisk och teknisk) och 22 tvååriga yrkeslinjer. De absoluta bokstavsbedygen ersattes med relativa sifferbetyg i en femgradig skala, och studentexamen avskaffades. Den kommunala vuxenutbildningen (komvux) som hade införts 1968 anpassades till detta system.

LR intog i princip en positiv ståndpunkt till den integrerade gymnasieskolan. Den skulle möjliggöra en effektivare användning av lärare, lokaler och läromedel. LR hyste dock tvivel om kommunernas förmåga att kunna förverkliga intentionerna bl.a. på grund av den stora lärarbristen. LR motsatte sig avskaffandet av studentexamen. Lgy 70 kunde dock införas 1971 i relativt stor enighet.

LR och lärarutbildningen

Ämneslärare för realskolan och gymnasiet utbildades av tradition vid universiteten och klasslärare för folkskolan vid särskilda seminarier. Denna tradition levde i princip kvar ända till slutet av 1980-talet, trots att seminarierna genom 1977 års universitets- och högskolereform inordnades i högskolorna.

En omfattande lärarutbildningsutredning (LUT 74) föreslog i sitt slutbetänkande i stort sett en sammanhållen grundskollärarutbildning för årskurserna 1 – 9. Mot detta protesterade bl.a. LR. LR föreslog i stället en överlappningsmodell med två kategorier, en för årskurserna 1 – 6 och en för 4 – 9. Den proposition som regeringen så småningom 1987 presenterade, byggde i stort sett på LR:s modell men med den skillnaden att den första kategorin kom att omfatta årskurserna 1 – 7.

Lärarutbildningen förändrades åter år 2000. Då avskaffades i princip de två lärarkategorierna, och en sammanhållen lärarutbildning skapades. Efter ett gemensamt pedagogiskt block infördes successiva valmöjligheter i fråga om ämnen och årskurser. Mot detta protesterade LR, eftersom det innebar en urholkning av ämneskunskaperna och inga garantier att de blivande lärarna verkligen fick de kunskaper och färdigheter som de behövde.

LR vid förhandlingsbordet

Lärlönerna hade under 1940 talet halkat efter andra grupper, och prisstegringarna och inflationen urholkade lönerna ytterligare. LR förhandlade därför 1952 under konflikthot. En kompromiss kunde dock uppnås med hyggligt utfall för LR:s medlemmar, utan att konflikten behövde utlösas. Utfallet för LR:s del blev dock magert under de följande förhandlingarna under 50-talet och början av 60-talet.

Vid årsskiftet 1965/66 trädde en ny förhandlingsrättslagstiftning för den offentliga sektorn i kraft. Den innebar att såväl strejk som lockout blev tillåtna stridsmedel. LO och SAF träffade i mars 1966 avtal för perioden 1966 – 69 med påtagliga löneförbättringar. Även statstjänstemännen fick avsevärda löneförhöjningar – dock inte lärarna. Efter hårda förhandlingar, en medlingskommission och diverse turer utlöste LR/SACO en lärarstrejk, och Arbetsgivarverket svarade med en omfattande lockout. Konflikten kom senare också att omfatta andra grupper inom SACO:s område, och den första stora konflikten inom den offentliga sektorn var ett faktum. Den fick mycket stor uppmärksamhet i media.

Medlingskommissionen tog så småningom initiativ till nya förhandlingar, och ett avtal kunde träffas i november 1966. Konflikten blev en stor framgång för LR/SACO med löneökningar på ca 18 – 19 procent inom undervisningsområdet.

Även 1971 års avtalsrörelse ledde till en omfattande akademikerkonflikt, som också omfattade LR:s medlemmar. Denna konflikt avslutades dock med att riksdagen den 11 mars 1971 antog en tjänstepliktslag, som förhindrade fortsatt konflikt. Förhandlingarna fick därefter föras under fredsplikt. De gav också betydligt sämre utdelning för SACO:s medlemmar än för övriga grupper i samhället.

Avreglering, 1989 års avtalsrörelse, skolan kommunaliseras

Flera utredningar under 1970- och 80-talen syftade till en avreglering och decentralisering av inflytandet över skolan. Den proposition som regeringen presenterade 1988, "Skolans utveckling och styrning", ville ge kommunerna ökad makt över skolan. LR hade en positiv inställning till decentraliseringen men motsatte sig att kommunerna skulle få makt att tillsätta skolledare och lärare. I 1989 års avtalsrörelse kom kommunaliseringsfrågan att kopplas ihop med avtalsförhandlingarna. LR och SACO motsatte sig detta och hävdade med bestämdhet att en eventuell kommunalisering borde avgöras i Sveriges riksdag och inte i en avtalsrörelse. Den dåvarande skolministern, Göran Persson, gjorde som LR krävde och la under hösten 1989 fram en proposition om kommunalisering av tjänsterna som skolledare, lärare och syofunktionärer från och med den 1 januari 1991. Riksdagen beslutade med stöd av (s) och (vpk) i enlighet med regeringens förslag trots en omfattande lobbyverksamhet från LR, hårt motstånd även från andra grupper och en hätsk debatt.

Förhandlingarna fortsatte under hösten, men de bud som LR fick innebar en ökad bundenhet till skolan utan tillräcklig ekonomisk kompensation. LR begärde därför hos SACO-S att kartellen skulle stranda förhandlingarna och varsla om strejk, vilket också skedde. Strejken pågick under hela november och utvidgades successivt. Trots hårda förhandlingar och medling lyckades man inte komma fram till ett avtal. Läget försvårades när riksdagen den 8 december röstat ja till kommunaliseringen. I slutförhandlingarna med medlare den 13 och 14 december lyckades LR och SACO-S åstadkomma vissa förbättringar framför allt i fråga om arbetstiden i det tidigare budet. Inför hotet om en stor och kostsam lockout under jullovet beslöt SACO-S och LR till slut att skriva på avtalet – trots protester från stora grupper lärare.

Fortsatt decentralisering och avreglering av skolan

Riksdagen fattade 1991 beslut om en ny, kursutformad gymnasieskola med 16 treåriga nationella program. Nya läroplaner och kursplaner infördes för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) och för de frivilliga skolformerna (Lpf 94). Gymnasieskolan och komvux samordnades. Ett nytt målrelaterat betygssystem med centralt fastställda betygsriterier infördes i alla skolformer. De centralt fastställda styrdokumenterna angav endast mål och riktlinjer. Utbildningens organisation, innehåll och arbetsformer skulle bestämmas på lokal nivå.

LR intog en i grunden positiv inställning till avregleringen och decentraliseringen men ville att inte bara kommunerna utan även de enskilda skolorna och lärarna skulle få ett ökat inflytande över undervisningen. På en viktig punkt visade sig LR: farhågor besannas: resurserna till skolan. Från början fick kommunerna ett sektorsbidrag till skolan, men detta bakades bara efter ett år in i det generella statsbidraget till kommunerna för skola, barnomsorg och vård. Under den ekonomiska krisen i början

av 90-talet minskade skolans resurser avsevärt, och röster började åter höjas för ett återförstatligande av skolan.

Samarbete mellan LR och Lärarförbundet

Efter kommunaliseringen av skolan blev Svenska Kommunförbundet – nu Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) avtalspart på skolområdet. De båda lärarorganisationerna behövde därför samarbeta för att kunna teckna avtal. Därför bildades Lärarnas Samverkansråd. Läraravtalen under 90-talet och början av 2000-talet – särskilt Avtal 2000 – kom att få en delvis annan utformning än tidigare avtal. De innehöll stora inslag av lokalt inflytande över skolorganisationen, individuella löner och en del som handlade om skolutveckling.

LR idag (våren 2009)

LR hade tidigare inom sig organiserat ett antal intresseföreningar för t.ex. bildlärare, idrottslärare, musicklärare, klass- och speciallärare etc. Dessa har nu avskaffats och ersatts av s.k. forum för olika lärarkategorier, t.ex. lärare i svenska, moderna språk, matematik och naturvetenskap, lärarutbildare etc. LR:s organisation bygger huvudsakligen på kommun- och distriktsföreningar, vilka har det avgörande inflytandet vid LR:s kongresser, som återkommer vart fjärde år. LR:s studerandeförening har dock fortfarande en egen organisation och representation vid kongresserna.

LR har fått gehör för flera av sina ståndpunkter i den borgerliga politiken som från och med 2006 genomförs på skolområdet. Det gäller t.ex. tidigare betyg i skolan och i flera steg, en ny gymnasieskola med en tydligare skillnad mellan teoretisk och yrkesinriktad utbildning, en ny lärarutbildning, skärpta behörighetskrav och lärarlegitimation. Regeringen har också kommit överens med oppositionen om att utvärdera effekterna av kommunaliseringen av skolan. LR har ca 80 000 medlemmar.

Källor

Carle, T, Kinnander, S, Salin, S, Lärarnas Riksförbund 1884 – 2000 (Stockholm 2000)

LR:s webbplats: www.lr.se

Artikeln har skrivits för webbplatsen Lärarnas historia och publicerades i mars 2010. För källreferens ange: Författare, Artikelitel, www.lararnashistoria.se, 2010.